

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XVI. Benedictiones Episcopales ante communionem, & priscus earum
usus. De duplici benedictione in Missa. Olim preces indictae post
orationem Dominicam. Mos antiquus denuntiandi festa, jejunia, ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

manu tenet, & Diaconus ostendens sacrum calicem dicit, *Imple Domine sanctum calicem.* Ait Sacerdos, *Plenitudo fidei Spiritus sancti.* Et exprimens signum crucis immittit in sanctum calicem. Quid verò per plenitudinem Spiritus sancti Patres Græci hoc loco intelligant, luculenter edisserit Isaacius Habertus *ad partem X. Liturgiæ ordin. observ. 4.* Ritu Ambrosiano post orationem *Per quem hæc omnia,* sacerdos dividit hostiam super calicem dicens, *Corpus tuum frangitur Christe, calix benedicitur.* Tum aliam detrahit particulam dicens, *Sanguis tuus sit semper ad vitam, & ad salvandas animas, Deus nosse.* Mox particulam ponens in calicem ait: *Commixtio consecrati corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi nobis edentibus & sumentibus proficiat ad vitam & gaudium sempiternum.* Interim chorus concinit Antiphonam, quam vocant Confractorium, statimque sequitur oratio Dominica, & post eam libera nos: deinde, *Pax & communicatio Domini nostri Jesu Christi sit semper vobiscum.* Et Diaconus subdit, *Offerte vobis pacem;* choro respondente *Deo gratias.* Romano more Sacerdos fracta hostia in duas partes æquales; unâque deposita super patena, ex altera parte, quam tenet sinistra manu, aliam particulam decerpit, qua ter signans calicem, dicit, *Pax Domini sit semper vobiscum:* quæ salutatio in Ordine Romano, & in omnibus antiquis Missalibus reperitur. Illam verò particulam mittit in calicem dicens: *Hæc commixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini Jesu Christi fiat accipientibus nobis in vitam æternam.* Abest à quibusdam codicibus vox *consecratio,* quæ de exteriori quadam consecratione ex corporis & sanguinis mixtionem intelligenda est: quamvis enim nec corpus sine sanguine, nec sanguis sine corpore sit, quia tamen seorsum corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini consecrantur, justis de causis, quas tradunt Missæ expositores, statutum est, ut corpus sanguini misceretur. Extat hæc mixtio in Liturgia Jacobi, & in vetustissimo Ordine Romano, aliisque Missalibus, sed oratio quæ miscendo dicitur, in diversis codicibus aliis verbis concepta est, quæ tamen idem significant, ut ex infra scriptis formulis apparet. In codice Rotaldi apud Menardum: *Hæc sacrosancta commixtio corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat omnibus sumentibus salutis mentis & corporis, & ad vitam capiendam æternam præparatio salutaris.* In codice Tiliano apud eundem: *Sancti sanguinis commixtio cum sancto corpore Domini nostri Jesu Christi profit omnibus*

sumentibus ad vitam æternam. Apud Micrologum cap. 23. *Fiat commixtio & consecratio corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi accipientibus nobis in vitam æternam.* Ritu Maronitarum dum sacerdos ponit particulam in calice, dicit: „*Conjuxisti Domine divinitatem tuam, cum humanitate nostra, & humanitatem nostram cum divinitate tua, & vitam tuam cum mortalitate nostra, & mortalitatem nostram cum vita tua. Tu nostrum tulisti nobis tuum in vitam & salutem animarum nostrarum. Tu gloria in sæcula. Amen.*“

CAPUT XVI.

Benedictiones Episcopales ante communionem, & priscus earum usus. De duplici benedictione in Missa. Olim preces indite post Orationem Dominicam. Mos antiquus denuntiandi festa, jejunia, aliasque functiones post fractionem hostiæ. Ritus dicendi Agnus Dei, quando vel à quo institutus. Orationes ante communionem. Osculum pacis. Quædam obiter de osculo.

I. **O**lim post orationem *Libera nos,* antequam Sacerdos diceret, *Pax Domini sit semper vobiscum,* interponi solebat benedictio, quam Scriptores sacrorum rituum Episcopalem vocant, quia ad solum Episcopum pertinebat. Extant hujusmodi benedictiones in vetustis libris Sacramentorum, & in Romano Pontificali edito sub Leone X. Sunt etiam seorsum M. SS. in codicibus Vaticanis. Constant tribus capitulis seu precationibus, & nonnunquam quatuor, addita conclusionem, ut mox videbimus: singulis autem responderetur *Amen.* Ex recentioribus Pontificalibus expunctæ sunt, earum tamen usus in quibusdam Ecclesiis adhuc vigere testatur Menardus in notis ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 30. Earum meminit Ordo Romanus in prima Missæ descriptione his verbis. *Post solutas, ut in his partibus mos est, Pontificales benedictiones, cum dixerit, Pax Domini sit semper vobiscum, mittit in calicem de sancta oblata.* Et in secunda ait idem Ordo: *Episcopo dicent. Per omnia sæcula sæculorum, nempe post libera nos, accipiat Diaconus benedictionalem librum, & conversus ad populum dicat, Humiliate vos ad benedictionem; & clero respondente Deo gratias,*

porrigat Episcopo librum. Expleta autem benedictione, veniens Presbyter accipiat pacem ab Episcopo, eandem cæteris oblaturus. Eiusdem benedictionis ritus sic fusiùs describitur in Missali Vaticano M. S. cod. 4743. Responso Amen post orationem Libera, Pontifex ponit particulam super patenam. Tum Diaconus ad populum conversus cambucam, ita baculum pastorem vocant medii reu scriptores, in manibus tenens dicit alta voce: Humiliate vos ad benedictionem, & chorus respondet Amen. Et statim cantat alta voce, Princeps Ecclesiæ, pastor ovilis, tu nos benedicere digneris. Mox diaconus rursus ait: Cum mansuetudine & charitate humiliate vos ad benedictionem. Chorus dicit: Humili voce clamantes atque dicentes Deo gratias semper agamus. *Qui- bus dictis Pontifex convertit se ad populum ante medium altaris, & legit benedictionem solemnitate congruentem, qua data ait: Et pax ejus sit semper vobiscum: tum particulam mittit in calicem dicens, Fiat commixtio. Idem ferè ritus habetur in Pontificali M. S. Bibliothecæ Barberinæ num. 1866. & in aliis codicibus apud Menardum p. 27. Ritu Mozarabum non solum episcopi, sed omnes presbyteri hanc benedictionem in singulis Missis impertiri solent; de qua re loquitur canon 17. Concilii IV. Toletani: „ Nonnulli „ Sacerdotes post dictam orationem Dominicam „ statim communicant, & postea benedictionem „ in populo dant, quod deinceps interdiximus, „ sed post orationem Dominicam, & conjun- „ ctionem panis & calicis benedictio in populum „ sequatur.*

II. Harum benedictionum formulam pro singulis Missis, apud Pamelium habemus tom. 2. Liturgicorum post librum sacramentorum Grimaldi Abbatis, quarum prima hæc est in Adventu Domini.

Omnipotens Deus, cujus Unigeniti adventum & præteritum creditis & futurum expectatis, ejusdem adventus vos illustratione sanctificet, & sua benedictione locupletet. Respondet chorus. Amen.

In præsentis vitæ stadio vos ab omni adversitate defendat, & se vobis in judicio placabilem ostendat. Amen. Quo à cunctis peccatorum contagiis liberati, illius tremendi examinis diem expectetis inter- ruiti. Amen.

Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

Benedictio Dei Patris & Filii & Spiritus sancti, & Pax Domini sit semper vobiscum.

Item in Nativitate S. Joannis Baptistæ.

Benedicat vobis omnipotens Deus B. Joannis Baptistæ intercessione, cujus hodie natalitia celebratis, concedatque, ut cujus solemnia colitis, patrocinia sentiat. Amen.

Illius obtentu ab omnibus adversis tucamini, & bonis omnibus persruamini, qui adventum Redemptoris mundi necdum natus agnovit, matris sterilitatem nascendo abstulit, patris linguam natus absolvit. Amen.

Quatenus ipsius Agni, quem ille digito ostendit, cujus immolatione estis redempti, ita virtutum lanis vestiri, & innocentiam valeatis imitari, ut ei in æternæ patriæ felicitate possitis adjungi. Amen.

Quod Ipse præstare. Benedictio Dei Patris, ut supra. Istæ enim clausulæ semper postremo loco adjunguntur: & per ultimam, ut patet, connectitur antecedenti benedictioni subsequens salutatio, Pax Domini. Ultima verò clausula in præcitato codice Vaticano num. 4743. his verbis concipitur: Benedictio Dei patris omnipotentis & Filii & Spiritus sancti descendat super vos & maneat semper. Amen. Tum additur hæc notula: Isto loco Indulgentia pronuntiat: & postea dicit, Et Pax ejus sit semper vobiscum; faciendo cum hostia, sicut est fieri consuetum, tres cruces.

Mozarabes hanc benedictionem conferunt hoc ritu. Dicit Diaconus, Humiliate vos benedictioni. Tum ait Sacerdos, Dominus sit semper vobiscum. Respondet chorus, Et cum Spiritu tuo. Deinde Presbyter legit benedictiones: quarum formula hæc est. Dominica prima Adventus.

Illustrat vos Unigenitus Dei Filius lumine adventus sui, qui vos redimere non dedignatus est pretio sanguinis proprii. Amen.

Accingat vos virtutibus pacis, & ditet muneribus copiosis. Amen.

Ipsamque Dominum semper habeatis protectorem, quem omnipotens Pater suscipiavit de viribus Juda victorem. Amen.

Per misericordiam ipsius Dei nostri, qui est benedictus & vivit, & omnia regit in secula seculorum. Amen.

In veteri quoque Missali, quod Gallicanum supra nuncupavimus, similes benedictiones reperuntur, quæ quatuor vel quinque continent petitiones, ut in Missa S. Cæciliæ.

Summe, optime, misericordissime Deus, benedic famulos, & famulas tuas. Amen.

Tribue eis per interventum S. Cæciliæ virgi- nis

nis cor in tuo amore sollicitum, in tuo timore devotum, in tuo fervore perfectum. Amen.

Da eis tranquillitatem temporum, salubritatem corporum, salutem animarum. Amen.

Mereantur te fide querere, operibus invenire, gratia promereri. Amen.

Et illa studeant agere te teste, quæ digna fiant in remuneratione te iudice. Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfecta visus, dominaris, & regnas in sæcula sæculorum. Amen.

De hac benedictione loquitur Cæsarius Arelatenfis hom. 8. inter eas quas nuper edidit Stephanus Balufius, his verbis: quia præmissa oratione Dominica benedictio vobis non ab homine, sed per hominem datur, grato & pio animo, humiliato corpore, & corde compuncto, rorem divine benedictionis accipite, ut fiat in vobis fons aquæ salientis in vitam æternam. Similes benedictiones plura capita continent leguntur apud Hincmarum in coronationibus Regum Caroli Calvi, & Ludovici, in fine tomi primi. Hujus item benedictionis tanquam communiter tunc usitatæ mentionem faciunt Acta Concilii Lemovicensis apud Baronium anno 1034. in causa Apostolatus S. Martialis. Cum ad horam fractionis Dominici corporis ventum esset, atque ex more Archiepiscopus benedictionem funderet super populum, intersevit B. Martialis nominis mentionem, ita dicens: Benedicat & custodiat vos omnipotens Deus, domique hanc sui numinis præsentia illustrare, atque suæ pietatis oculos super eam die ac nocte dignetur aperire. Amen. Concedatque propitius, ut omnes, qui ad solemnitatem anniversariam hujus Basilicæ hodierna die convenistis, intercedente B. Martiale Apostolo, & cæteris Sanctis ejus, quorum Reliquiæ hinc pio venerantur amore, vobiscum hinc veniam peccatorum vestrorum reportare valeatis. Amen. Quatenus eorum interventione ipsi templum sancti Spiritus, in quo Deus Trinitas jugiter habitare dignetur, effecti, post hujus vitæ labentis excursus ad gaudia æterna feliciter venire mereamini; & cætera quæ Episcopali benedictione, proferri solitum est. Hactenus acta illius Concilii.

III. Hunc ritum ignorantes quidam scriptores nostri temporis, & prisca mores ex hodierno usu perperam aestimantes, confundunt hanc benedictionem Episcopalem cum ea, quæ in fine Missæ ab omnibus Presbyteris dari consuevit: & cum legunt in Concilio Agathensi sub Symmacho c. 44. Benedictionem super plebem in Ecclesia

funderet, aut penitentem in Ecclesia benedicere, Presbytero penitus non licebit: vel hunc canonem intelligendum esse, ajunt de benedictione extra Missarum solemnia, qualem Episcopi per Ecclesiam incedentes largiri solent: vel mendum in eum irrepsisse. Id verò confidentius asserunt, quia alia sanctio in eodem concilio extat c. 47. priori contraria, ut ipsi putant. Missas, inquit, diè Dominico secularibus totas tenere speciali ordine præcipimus, ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præsumat. Hoc igitur canone prior destrui vel corrigi videtur: nam hic præcipit, ut populus non discedat ante benedictionem Sacerdotis; ille autem edicit non licere Presbytero benedicere. At nullo modo concilium duo sibi adversantia constituit. In priori etenim canone sermo est de benedictione Episcopali intra Missarum solemnia, & de solemnibus ac publicis penitentium reconciliationibus, quæ duo ad solos episcopos tunc pertinebant: & hanc esse veram & communem illius canonis interpretationem asserit Microl. c. 21. Posterior autem sanctio vel nomine sacerdotis episcopum intelligit, pro ut usus illorum temporum ferebat, & benedictio de qua loquitur illa est, quam dabit Episcopus post Dominici corporis confractionem: vel ut indicat Microl. benedictionis nomine intelligitur oratio, quæ post communionem dicitur. Porro hoc firmiter stabilitur, quia aliunde non constat, quod eo tempore benedictio, pro ut hodie accipitur, in fine Missæ dari solet: & nos supra ostendimus, nomen benedictionis olim Collectis sive orationibus tributum. Hanc meam expositionem confirmat Walfridus Strabo c. 22. licet Concilium Aurelianense nominet pro Agathensi. Illi ad stipulantur Amalarius & Rabanus, quorum verba expendens Bernardus in notis ad librum Sacramentorum, licet fateatur in antiquis Missis & codicibus M. SS. nullam reperiri in fine Missæ benedictionem, canonem tamen Agathensem loqui existimat de benedictione, quæ datur peracta Missa: nam si hæc benedictio, ait ille pag. 28. non daretur in fine Missæ, sed ante communionem, illa data populus egrediens non interesset integræ Missæ, quæ ante communionem discederet. Sed hoc erat illi probandum, quod hujusmodi finalis benedictio tunc esset in usu, aliquid enim afferenti absque legitima probatione non creditur: neque satis percipio, quomodo sequentia Cæsarii Arelatenfis verba, quibus ad confirmandam suam sententiam utitur, benedictioni in fine Missæ aptari possint. Qui vult Missas, ait Cæsarius hom. 12. ad integrum cum

lucro animæ suæ celebrare, usquequo oratio Dominica dicatur & benedictio populo detur, humiliato corpore & compuncto corde debet se in Ecclesia continere. Sanè hîc benedictio connectitur cum oratione Dominica, & de illa proculdubio sermo est, quæ post ipsam orationem ab Episcopo dari consueverat. Idem sancitum fuit in Concilio III. Aurelianensi can. 28. *De Missis nullus laicorum ante discedat, quam Dominica dicatur oratio: & si Episcopus præsens fuerit, ejus benedictio expectetur.* Ubi vides, præceptum Concilii ad illos primitus dirigi, qui nondum recitata Dominica oratione ab Ecclesia egrediebantur: tum subdit, quod si Episcopus præsens fuerit, ipsius benedictio, quæ post prædictam orationem dari consueverat, expectetur. Sed dices, Ergo licitum erit ante communionem discedere, Missa nondum peracta. Ita planè, si mores attendantur illius ævi, quo omnes qui aderant Missæ communicabant: quicumque enim aut non poterant, aut nolebant mysteriorum esse participes, absoluto canone priusquam oratio Dominica recitaretur, ab Ecclesia discedebant, quia, quod reliquum erat, ad communionem pertinebat; ipsa scilicet oratio & benedictio Antistitis atque osculum pacis tanquam dispositio; ut his expiati puriores ad divinam mensam accederent: mox ipsa communicatio sequebatur, & post eam gratiarum actio. Juber ergo Concilium, ut saltem permaneant, donec recitata Dominica oratione, Episcopali benedictione muniti discedant. Idem præcipit, ni fallor, verbis citatis Cæsarius, quia fortassis ea tunc erat in illis regionibus consuetudo sive abusus. Observo tamen canonem, de quo sermo est, totidem verbis insertum esse Capitularibus Caroli Magni lib. 7. cap. 210. cum hac additione, *Neque ante Missam expleam quis egredi præsumat:* quæ verba aliud mandatum à superiori distinctum continent, permanendi in Ecclesia usque ad finem Missæ: ac hoc fortassis addiderunt Episcopi, qui jussu Caroli Magni Capitulare compilarunt, trecentis serè annis post dictum Concilium, habita suorum temporum consideratione. Nec obstat his, quæ hæcenus dicta sunt, Concilii primi Aurelianensis canon 28. apud Biniium. „Cum ad celebrandas Missas „in Dei nomine convenitur, populus non ante „discedat, quam Missæ solemnitas compleatur, „& ubi Episcopus non fuerit, benedictionem „accipiat Sacerdotis. Nam ut testatur Carolus le Coite to. 1. *Annal. Eccl. Francorum an. 511.* aliter legitur hic canon in Codicibus M. SS.

expuncta scilicet negatione, & ubi Episcopus fuerit, benedictionem accipiat Sacerdotis. Quam sanè negationem idem auctor à Collectoribus canonum adjunctam fuisse arbitratur, quia Sacerdotem hoc loco diversum ab Episcopo putarunt, cum idem sit. Loquitur ergo Concilium de benedictione Episcopali post Dominicam orationem; quia Presbyteri non benedicebant, nec ulla tunc erat in fine Missæ benedictio. Hinc autem liquet, eradicandæ prævæ consuetudini, quæ irreperat, exeundi ante communionem, illarum partium Episcopos semper in Synodis incubuisse. Hæc occasione Episcopatum benedictionum dicta sunt, quas solemnes vocat Guibertus Tornacensis, qui vivebat an. 1260. lib. de offic. Episcopi cap. 2. „Solemnes, inquit, benedictiones ad solemnes pertinent Sacerdotes, „scilicet ad Pontifices, quas solemniter per solemnes exhibent dies, quæ causam & originem „nanciscuntur ex eis quæ in Numeris sic leguntur. Loquutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere Aaron & filiis ejus, sic benedicetis filiis Israël, & dicetis eis: Benedicat tibi Dominus & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi & misereatur tui: convertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. *Tris igitur clausule in hac benedictione tanguntur, & tres clausule similiter in benedictionibus Episcopi solemnes apponuntur.* Et post allatas earum mysticas rationes, easdem ait pro festorum & temporum differentia variari. *Sunt & aliæ, inquit idem cap. 3. benedictiones non solemnes, quæ in fine Missæ conferuntur populo tam per Episcopos, quam per minores alios sacerdotes: jam enim ipso vivente instituta fuerat benedictio expleta Missæ.* Alias quoque recenset benedictiones minus solemnes cap. 4. *quæ usitato & communi nomine benedictiones dicuntur, & quadragesimali tempore conferuntur, cum humiliare Deo capita jubemur.* Hinc verò confirmatur, quod supra dictum est, sumi quandoque nomen benedictionis pro Collecta sive oratione, quæ in fine Missæ recitatur.

IV. Nicolaus III. ad impetrandam pacem inter Principes christianos statuit in Missa solemniter postquam Sacerdos dixit *Pax Domini sit semper vobiscum*, ante *Agnus Dei* cantari psalmum *Laturus sum* cum aliquod versiculis & Collecta pro pace. Idemque constituit Joannes XXII. pro tollendo schismate, ut testatur Angelus Roccha in Paralipomenis commentarii de campanis. Idem psalmus cum precibus extat in Missali Cister.

Cisterciensi dicendus post *Pater noster* pro pace Ecclesiastica & temporali. Missale Sarisburiense editum Parisiis anno 1557. in Quadragesima & certis feriis tres psalmos dici decernit, antequam dicitur *Pax Domini*, nempe, *Deus venerunt gentes. Deus misereatur. Domine in virtute tua*, cum Antiphona *Tua est potentia*, & post eam precibus ac tribus orationibus, quarum prima est pro recuperatione Terræ sanctæ, altera pro Pontifice, tertia pro Rege. In libro Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ ante annos nongentos scripto, quem sæpe citavimus, post salutationem *Pax Domini sit semper vobiscum*, hæc ex usu illorum temporum adnotantur. „Mónenda plebs pro jejuniis quarti, septimi, „& decimi mensis temporibus suis: sive pro „scrutinii, vel aurium apertione: sive orandum „pro infirmis, vel annuntianda Natalitia San- „ctorum. Hæc sunt autem in hoc codice formula Denunciationum:

Denunciatio jejunii. *Anniversaria fratres carissimi, jejunii puritate, qua & corporis acquiritur & animæ sanctitas; nos commonet illius mensis instaurata devotio: Quarta igitur & sexta feria solito convenientes occursum offeramus Deo spirituale jejunium. Die verò Sabbati apud B. Petrum, cuius nos intercessionibus credimus adjuvandos, sanctas vigilias christiana pietate celebremus, ut per hanc institutionem saluiferam peccatorum sordes, quas corporis fragilitate contraximus, jejuniis & elemosynis ablquam. Auxiliante Domino Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per omnia secula seculorum. Jejuniorum autem denunciatio necessaria olim fuit, quia statam & definitam sedem non habebant. Vetus quidem consuetudo fuit, ut jejunium æstivum mense Junio, autumnale Septembri, hiemale Decembri fieret, in designanda autem hebdomada diversis diversarum Ecclesiarum mos erat, ut notat Sirmondus ad epist. 23. lib. 3. Goffridi Vindocinensis. Gregorium VII. certam eis hebdomadam assignasse docet Micrologus, sed ejus decretum non statim ubique promulgatum fuit: nam Goffridus ibidem, ac si res adhuc incerta foret, ab Hildeberto Episcopo quaerit, qua hebdomada Junii jejunium celebrari deberet.*

Denunciatio pro scrutinio. *Scrutinii diem, dilectissimi fratres, quo electi nostri divinitus instruuntur, imminere cognoscite. Ideoque sollicita devotione illa feria cir-*

ca horam diei sextam convenire dignemini, ut caeleste mysterium, quo diabolus cum sua pompa destruitur, & jamna regni caelestis aperitur, inculpabili Deo juvante ministerio peragere valeamus.

Denunciatio pro Natalitiis Sanctorum. *Novem vestra devotio, sanctissimi fratres, quod B. Martyris illius anniversarius dies intrat, quo diaboli tentationes exuperans universitatis creatori gloriosa passione conjunctus est. Ideoque Dominum collaudemus, qui est mirabilis in sanctis suis, ut, qui illis victoria coronam contulit, nobis eorum meritis delictorum indulgentiam largiatur. In illo igitur loco, vel in illa via, illa feria hanc eandem festivitatem solita devotione celebremus.*

Denunciatio cum reliquiæ Martyris ponendæ sunt. *Dilectissimi fratres, inter cætera virtutum solemnia, quæ ad gloriam pertinent Christi Domini nostri, hoc quoque præstitit Martyribus, qui pro nominis ejus confessione morte suscepta caelestia præmia meruerunt, ut fidelium votis, eorum præclaris Reliquiis collocari, integritas sancti corporis esse credatur. Et ideo commonemus dilectionem vestram, quoniam illa feria, illo loco, Reliquiæ sancti illius Martyris collocandæ sunt. Quæsumus ut vestram præsentiam nobis admonentibus non negetis. Hæc Denunciationes in notis ad librum Sacramentorum commemorat Menardus ex Codice Remensi pag. 164. & 208. ubi etiam testatur, postquam dixerat Sacerdos, Pax Domini sit semper vobiscum, eas legi consuevisse.*

V. Confracta hostiæ & immissa in calicem particulâ, sequitur deprecatio ad Christum Agnum Dei tollentem peccata mundi, incurrentem a Sacerdote immolatum, de quo ad se veniente testimonium perhibuit Joannes Baptistâ dicens, *Eccæ Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Ex quo Præcursoris elogio mos emanavit pingendi Christum in forma Agni, quem synodus Trullana c. 82. ausu temerario convellere tentavit, prohibens ne deinceps Christus Dominus sub Agni figura pingeretur. Sed pseudosynodi conatibus resistit Romana Ecclesia, quæ veterem usum semper retinuit. Et Sergius I. summus Pontifex, teste Anastasio, statuit ut tempore confractionis dominici corporis, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, miserere nobis, à clero & populo decantaretur. Apud Græcos antiquior est Agni Dei mentio in sacris solemnibus, sed non per modum precatiois. Jacobus in Liturgia:

Ecce

Eccē Agnus Dei, filius Patris, qui tollis peccata mundi. Et in Liturgia Chrylostomi Sacerdos divisurus sanctum panem dicit, *Frangitur & dividitur Agnus Dei, filius Patris.* Hac autem Agni in græca synaxi commemoratione quidam decepti, & eam ad Latinorum precationem trahentes, scripserunt ante Sergium cœpisse, & concilio Nicæno antiquiorem, vel certe cœvam existimant. Et Sergius quidem instituit ter dici *Miserere nobis*; sed multis postea ingruentibus Ecclesiæ adversitatibus, ut ait Innocentius lib. 6. de mysteriis Missæ cap. 6. sive ad tollendum schisma, ut alii scribunt, statutum fuit, ut in tertio diceretur, *dona nobis pacem*; qui ritus ubique receptus est, exceptâ Basilicâ Lateranensi, in qua adhuc servatur antiqua forma dicendi ter, *miserere nobis.* In antiquis Missalibus ante annum millesimum scriptis, hæc oratio tertio reperitur cum clausula, *Miserere nobis*: ex quo apparet, prædictam mutationem post eum annum contigisse. A quo Pontifice statuta fuerit, nusquam memini me legisse. At si verax est Robertus Abbas Montensis in supplemento Chronici Sigiberti, hæc pacis postulationem attulit è caelo B. Virgo. Apparuit enim, ut ipse refert anno 1183. cuidam fabro lignario opus facienti in sylva, deditque illi sigillum cum imagine sua & Filii sui, & cum hac inscriptione: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*: iussitque ut ferret ad Episcopum, atque ei diceret, ut qui vellent pacem Ecclesiæ, facerent huiusmodi sigilla, & portarent in signum pacis. In quodam Missali antiquo sic interpolatam repertâ privatâ quorundam licentiâ hanc precationem. *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, crimina tollis, aspera mollis, Agnus honoris, miserere nobis. Agnus Dei qui tollis peccata mundi, vulnera sanas, ardua planas, Agnus amoris, miserere nobis. Agnus Dei qui tollis peccata mundi, sordida mundas, cuncta secundas, Agnus odoris, dona nobis pacem.*

VI. Ante communionem tres orationes Romano ritu præmitti solent, non ex antiqua summi Pontificum institutione, sed ex religionum traditione, ut ait Micrologus cap. 18. Prima est, qua Sacerdos pacem precatur Ecclesiæ, postquam sequitur osculum pacis, quo ipse Ministros, tum illi, omnesque fideles se invicem salutant in signum unionis & mutue charitatis. Apostolicum institutum hoc est, ut per solemniam pacis sacrificii consummatio fiat. Et Romani quidem atque Ambrosiani hoc loco, Græci vero & alii Orientales, itemque Mozarabes, ante

Præfationem dant osculum pacis, diverso ritu, sed eadem fide & religione, ut ostendant se omnes in Christo unum esse; eosque dumtaxat divinorum munerum participatione dignos censerit, qui pacem fratribus verbo & opere impendant. In Liturgia Jacobi, post symboli recitationem porrigitur osculum præmonente Diacono, *Osculemur nos in osculo sancto.* In Liturgia Chrylostomi ante symbolum ait Diaconus, *Diligamus nos invicem, ut in concordia consistamus Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.* Apud Maronitas Sacerdos ante Præfationem dat pacem altari & mysteriis dicens: *Pax tecum altare Dei, & pax mysteriis sanctis positis super te.* Et dat pacem ministro dicens: *Pax tibi minister Spiritus sancti.* Minister dicit: *Veni in pace Pater noster, Sacerdos candide.* Et dant pacem in Ecclesia. Mozarabes in singulis Missis proprias habent orationes pro osculo pacis, quibus breviter à Deo petunt, ut oscula fidelia sint, & pax sincera: ut per exterioris hominis osculum, indisrupta maneat interioris hominis pax: ut pacem, quam ore annuntiant, opere impleant: ut una dilectionis copula jungat, quos unius fidei sacramenta locuplant. Similes habentur precationes in Missali Gallicano, orat enim Sacerdos in Missa Epiphaniæ, ut osculum, quod in labiis datur, non negetur in cordibus: in Missa sancti Clementis, ut, qui in præfenti labiorum impressione illigati fuerint osculo, Dei custodia pacifici permaneant in futuro: in Cathedra sancti Petri, ut, qui ex præcepto junguntur osculo, livore peccatoris excludo, illic per gratiam ducantur, ubi est Petrus janitor cœli. Ritu Ambrosiano dicit Diaconus, *offerre vobis pacem.* Chorus autem respondet, *Deo gratias.* Et præmissâ oratione, *Domine Jesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, prout in Romano, datur Pax.* In quibusdam Missalibus M. SS. Diaconus ait, *Habere vinculum pacis & charitatis, ut apertis sacrosanctis mysteriis.* Et circumstantes se invicem osculantes dicunt, *Pax Christi & Ecclesiæ abundet in cordibus nostris.* In aliis sunt orationes peculiare, quibus Sacerdos, dum se populus invicem osculatur, Deum rogat, ut omnes pacificare dignetur. Errant qui Innocentio I. huius osculi institutionem adscribunt: non enim instituit, sed ab usum emendavit, qui irreperat, ut contra usum Romanæ Ecclesiæ pax alicubi ante consecranda mysteria traderetur, cum necessario indicenda sit post consecrationem, ut pacis osculo demonstraretur populum ad omnia, quæ in mysteriis aguntur, atque in Ecclesia cele-

celebrantur, præbuisse consensum. Ita ille scribit *epist. 29.* ad Decentium Episcopum Eugubinum. Deinde ejusdem osculi, tanquam ab Apostolis instituti mentionem faciunt veteres & orthodoxi Patres, Tertullianus de Orat. cap. 14. „Alia jam consuetudo invaluit, jejunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis. Quæ oratio cum divortio sancti osculi integra? Quale sacrificium, à quo sine pace receditur? Et lib. 2. ad uxorem cap. 4. non passurum ait maritum infidelem, uxorem fidelem alicui fratrum ad osculum convenire. Narrat Optatus Milevitanus lib. 1. Lucillam feminam potentem & factiosam, quæ schismati Donatistarum occasionem præbuit, solitam fuisse ante communionem osculum cujusdam Martyris, si tamen Martyris, aut si Martyris, necdum vindicati, osculari: qua de re à Cœcilianò tunc archidiacono, postea Episcopo Carthaginensi correpta, ipsi Cœcilianò irata, schisma adversus illum suscitavit. Hanc autem mulierem idè reprehensam puto, quod fraternum osculum, quod sibi mutuo ante susceptionem corporis Christi præbebant fideles, vel dedignata, vel eo non contenta, incertas insuper reliquias osculari præsumeret. Meminit ejusdem osculi Dionysius *cap. 3. eccl. Hierarchie*, itemque Justinus Martyr *Apolog. 2.* quibus suffragantur alii Patres græci & latini. Cyrillus Hierosolymitanus initio Catechesis quintæ: „Clamat Diaconus, complectimini & osculamini vos invicem; atque tunc mutuo nos osculo salutamus. Hieronymus *epist. 62.* ad Theophilum Alexandrinum. „Quisquamne extensa manu vertit faciem, & inter sacras epulas Judæ osculum porrigit? Augustinus *serm. 83.* de diversis: „Ecce ubi peracta est sanctificatio, dicimus orationem Dominicam, quam accepistis & reddidistis. Post ipsam dicitur, Pax vobis, & osculantur se Christiani in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia fiat in conscientia. Id est, quo modo labia tua ad labia fratris tui accedunt, sic cor tuum à corde ejus non recedat. Chrysostomus *l. 1. de compunctione*: „Osculum pacis porrigere tempore, quo munera offeruntur, in usu est; sed vereor, ne fortè plures ex vobis labiis hoc tantummodò faciant, cum Christus pacem non ex ore, sed ex corde desideret. Anastasius Synaita orat. de Sancta Synaxi: „Propter hoc ipsum nos mutuo in osculo pacis amplectamur, ut omni colligatione impietatis & cordis duri-

tie abjecta, puro corde ad Dominum accedamus. In actis S. Mariæ Ægyptiacæ, *Pacis osculum obtulit seniori, & sic vivifica dona suscepit.* Gregorius *3. dialog. c. 36.* navim describens tempestate agitatam, omnes qui in ea erant, pacem sibi dedisse ait, corpusque & sanguinem Redemptoris accepisse. Huc pertinet, quod non semel Apostolus hortatur fideles, ut salutent se invicem in osculo sancto: ex quo, inquit Haymo Halberstaden. in *epist. ad Romanos c. 16.* „mos traditus est Ecclesiæ, ut convenientes fideles ad audiendum verbum divinum, Missarumque celebrationem, post orationes osculo dilectionis suscipiant se invicem.

VII. Erat autem osculum non solius communionis, sed & omnium Ecclesiasticarum functionum signaculum & sigillum, quod in omnibus sacramentis adhiberi solebat. Nam Episcopus baptizatum & confirmatum, collato sacramento osculabatur additâ salutatione, *Pax tecum*: quam cum Ordo Romanus, ac veteres Sacramentorum libri præscribunt, osculum quoque subintelligitur. Cyprianus *epist. 59. ad Fidum* de baptizandis infantibus; „Etsi infans, ait, à patre tu novus est, non ita est tamen, ut quisquam illum in gratia danda atque in pace faciendâ horrere debeat osculari. In ordinum collatione consuevisse Episcopum initiatos osculari, testes sunt post Dionysium in *eccl. hierar.* Ordo Romanus, & antiqua Pontificalia. Mos item fuit osculari mortuos, ut idem Dionysius scribit *cap. postremo ejusdem libri*, qui in pace & communionem Ecclesiæ decedebant, cujus ea salutio indicium & protestatio erat. Sed postea concilium Antifiodorense sub Gregorio Magno *c. 12.* osculum dari mortuis prohibuit. Missæ quoque defunctorum olim osculo carebant, quia privatæ & sine communionem erant; qui ritus etiam nunc permanet. Scribit etiam Albaspinæus *observ. 17. lib. 1.* Missis Monachorum osculum defuisse, quia privatæ: & Durandus *lib. 4. Ration. cap. 53. Inter Monachos*, inquit, *Pax non datur, quia mundo mortui reputantur.* Contrarium tamen evincitur ex vetustis Monachorum Ritualibus, quæ osculum ante communionem præscribunt: & ipse Monachorum Pater Benedictus *cap. 63. Regulæ* præcipit Monachos secundum ordines, quos constituerit Abbas, vel quos ipsi habuerint, debere ad pacem & ad communionem accedere. Idem *cap. 55.* suscipi hospites jubet osculo pacis. Subtrahitur similiter osculum feria VI. ante Pascha in signum mœstitiæ: quare Procopius in

Eccc historia

historia arcana Justinianum & Theodoram infausto omine imperium suscepisse refert eâ die, quâ nulli pacem & salutem dicere fas erat. Signum igitur mutuae dilectionis & pacis erat osculum inter Christianos, à quo procul aberat omnis suspicio impuri affectus. Commendant ejus sanctitatem Clemens Alexandrinus *lib. 3. Pedagog. cap. 11.* & Athenagoras circa finem Apologiae. Aptillimè autem & eleganter Chrysostomus *hom. 30. in epist. 2. ad Cor.* agens de osculo, quod communioni praemittitur, „ De hoc, inquit, sancto osculo aliud quoque afferri potest. „ Templum Christi sumus: Itaque templi vestibula & aditum osculamur, cum alii alios osculamur. Neque enim vulgari quodam honore, os nostrum afficitur, cum corpus Dominicum excipit: eâque praesertim de causa tum mutua, oscula jungimus. Veteri tandem simplicitate in malitiam degenerante subtractum paulatim est osculum, & ejus vice mos introductus porrigendi tabellam cum crucis vel Christi imagine, quam sequioris saeculi Scriptores *osculatorium* vocant, de quo vocabulo agit Spelmannus in Glossario. Hanc dum primùm Sacerdos, tum reliqui osculantur, eandem mutuam charitatem & fidem se habere testantur, quae olim per osculum indicabatur. Alii mutuo amplexu idem munus persolvunt. Osculum oris adhuc vigeat tempore Innocentii III. qui de eo loquitur *lib. 6. mysteriorum Missae cap. 5.* atque hinc inferre probabiliter possumus, osculi consuetudinem permanisse, donec à Fratribus Franciscanis plerique ritus Romanae Ecclesiae, ut *Lib. I. Cap. VII.* ostendimus, aut sublatis aut immutati sunt.

CAPUT XVII.

Ritus & usus Antiphonae, quae Communicatio nuncupatur. Orationes Sacerdotis ante communionem. Ejus danda, & accipiendae diversa consuetudo. Quotidiana veterum communicatio. Ea ad Clerum, tum ad ministros altaris redacta. Olim Eucharistia manu excepta, domi servata, ad absentes missa, delata in itinere, custodita in Ecclesiis, defunctis consecrata. Hi mores an & quando desierint. Qui fuerint alicubi in communionem abusus. Modus, ordo, situs communicantium.

I. **P**ost osculum pacis suscipit Sacerdos sacra dona, quibus ipse refectus ea populo dispensat, & interim chorus cantat Antiphonam, quae idem communicatio dicitur, quia populo Communicante cantatur. Olim psalmus simul concini solebat cum *Gloria Patri*, atque ipsius antiphonae repetitio, ut tota actio communionis laude Dei personante perficeretur. *Sciendum est autem*, inquit Micrologus *cap. 18. eandem antiphonam semper eundem psalmum cum introitu habere, si non habet proprium, ex quo sumpta videatur.* Cujus rei exemplum habemus in Antiphonario Sancti Gregorii, & in antiquis Missalibus manu exaratis. Testatur Augustinus *libro 2. Retract. cap. 11.* hanc consuetudinem in Ecclesia Africana ipso vivente coepisse, ut hymni ad altare de Psalmorum libro dicerentur, cum populo oblatio sacra distribueretur. Ordo Romanus in prima descriptione Missae ejusdem ritus antiquitatem confirmat dicens: „ Mox ut Pontifex coepit communicare populum in Senatorio, statim Schola incipit antiphonam ad communionem, & psallunt usque dum communicatum omni populo, etiam in parte mulierum, redit in sedem, & reperito versu quiescunt. Pontifex verò contemplans populum communicatum esse, innuit per Subdiaconum primo Scholae, & ille resalutato eo dicit *Gloria Patri*, & *Sicut erat*, & Versum. Et finita antiphona surgit Pontifex cum Archidiacono, & veniens ad altare dat orationem ad complendum. Eundem morem vigere apud Aethiopes docet eorum Missa his verbis: „ Dum ministratur Sacramentum populo, psallunt docti aliqua carmina, in honorem Sacramenti, & Sanctorum, quorum festa celebrantur, composita, quae populus reiterat canendo. Armenii quoque hymnos cantant & psalmos non solum tempore communionis, sed etiam cum eulogiae peracta synaxi distribuuntur. In Liturgia S. Jacobi, dum sacerdos oblata in partes dividit, cantantur Psalmi, *Dominus regit me. Benedicam Dominum in omni tempore. Exaltabo te Deus meus rex. Et Laudate Dominum omnes gentes.* Ante communionem ter dicit Sacerdos, *Domine non sum dignus*, qui versus in quibusdam antiquis Missalibus M. SS. reperitur, at in plerisque deest. Ejus usum commendat Origenes *hom. 5.* in diversa loca Evangelii: „ Quando, inquit, sanctum cibum, illudque incorruptum accipis epulum, quando vitae pane & poculo frueris, manducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum ingreditur. Et